

Лексикология туралы түсінік

Зерттеуші: Ардақ Арайлым Ардақызы
Топ: 108

Жоспар

- 1. Кіріспе.
- 2. Негізгі бөлім:
  - а). Лексикология және оның түрлері мен салалары
  - б). Лексикологияның тіл білімінен өзге салаларымен байланысы.
- 3. Қорытынды бөлім.
- Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- Лексика-көне гректің Lexikos (сөздік) деген сөзі. Лексика деген сөз жер жүзіндегі халықтар тілінің көпшілігінде термин болып қалыптасып кеткен. Біздің тілімізге ол орыс тілі арқылы келіп орнықты. Бұл термин - бір тілдегі барлық сөздердің жинағы деген ұғымды білдіреді. Осы лексика деген терминнің ұғымына тілдің жергілікті ерекшелігі де, сол бір тілдің говорлары да, диалектілері де енеді. Лексикалық құрамына енген сөздерді тексеретін-лексикология, мағыналарын тексеретін-этимология., сөздік жасау, сөздерді жүйелі түрде жинау ісін тексеретін-лексикография кіреді. Бұған фразеология да іргелесіп отырады. Тіл ғылымының этимология, лексикология, семасиология, лексикография деген тараулары лексиканы тексереді. Сонымен қатар лексика грамматиканың негізгі базасы болып табылады. Грамматикалық категорияларды сөздің грамматикалық өзгерістерін, түрленуін, бір сөз бен екінші сөздің байланысын-оның негізгі объектісі болатын-сөзден бөліп қарауға болмайды. Сөздердің мағынасын, оның жалпы лексикалық системадағы алатын орнын, шығу тегіне қолдану қабілеттігін күнделікті қарым-қатынастағы көрінісін, стильдік мәні мен сипатын тексеретін лексикология.

- Лексикология - сөзді және сөздердің жиынтығы-тілдің сөздік құрамын (лексикасын) зерттейді. Сөз лексикологияда лексикалық единица ретінде қарастырылады. Лексикалық единицалардың (сөздердің) жиынтығынан тілдің сөздік құрамы (лексикасы) құралады. Әрбір тілдің сөздік құрамындағы сөздер каншама көп және алуан түрлі болғанымен олар бір-бірімен байланысты, өзара шарттас элементтердің жүйесі ретінде құралады да сөз тілдің лексикалық жүйесінің элементі ретінде қаралады. Жалпы катынас құралы ретіндегі тіл атаулының лексикалық жағына тән құбылыстар мен жалпылама заңдылықтар мен ұғымдар жалпы лексикологияда қарастырылса, лексикалық құбылыстар мен жалпы заңдылықтардың жеке, нақтылы тілдердің лексикасына икемделіп көрініс табуы және әрбір тілдің сөздік құрамы мен дамуы, өзіндік ерекшеліктері жалпы лексикологияда (жеке нақтылы тілдің лексикологиясында) қарастырылады. Әрбір тілдің лексикологиясы (жеке лексикология) жалпы лексикологияның жалпы теориялық қағидаларына негізделеді де, нақты бір тілдің лексикасын зерттейді.

Жеке лексикология

- Жеке лексикология білгілі бір тілдің сөздік құрамын шығуы мен тарих бойында дамуы тұрғысынан немесе тілдің сөздік құрамын сол тілдің белгілі бір дәуірдегі мысалы, қазіргі дәуірдегі калпы тұрғысынан қарауы мүмкін. Осыған орай, лексикология тарихи (диахрониялық) лексикология және сипаттама (синхрониялық) лексикология болып бөлінеді. Тарихи лексикологияда тілдің сөздік құрамы шығуы замандар бойында қалыптасуы
- және дамуы, лексиканы құрастырушы арналар және олардың тарихы тұрғысынан зерттеледі. Ал сипаттама немесе синхрониялық лексикологияда, мысалы "Қазіргі орыс тілі", "Қазіргі ағылшын тілі", "Қазіргі қазақ тілі" атты пәндердің лексикология бөлімдерінде аталған тілдердің лексикасының осы заманғы калпы, сөздің мағыналық құрылымы, лексиканы құрастырушы арналар мен қат-абаттар, сөздердің активті және пассивті топтары, сөздік құрамның даму жолдары, лексиканың стилистикалық жақтан дифференциялануы, сөздердің қолданылу аясы, мағыналардың қарым-қатынасына қарай сөздердің топтасуы және тағы басқа мәселелер қарастырылады.

ЭТИМОЛОГИЯ.

- Тарихи лексикологияның бір саласы - этимология. Этимология сөздердің шығу тегін зерттеп, олардың ең алғашқы мағынасының қандай болғандығын айқындайды. Этимологиялық зерттеулердің жеке сөздердің шығу төркінін ғана емес, сонымен бірге жалпы тілдің тарихын танып білуде маңызы күшті. Этимологиялық зерттеулердің екі түрлі проблемаға қатысы бар. Оның бірі - тіл мен тарих проблемасы, екіншісі - тіл мен ойлау проблемасы.
- Лексикологияның енді бір саласы- салыстырмалы лексикология, туыстас тілдердің сөздік құрамын, ондағы сан алуыан сөздерді бір-бірімен салыстыра отырып зерттейді. Салыстырмалы лексикология туыстас тілдердің лексикасын салыстырып қана қоймайды, оларды тарихи даму, өзгеру тұрғысынан қарастырады. Сондықтан ол, әдетте, салыстырмалы-тарихи лексикология деп аталады. Оның маңызы мынада: тілдің ерте кездегі шағын сөздік қоры талай замандар бойында, біріншіден, талай өзгерістерге ұшыраса, екіншіден өрбіп, өсіп сан мыңдадаған сөздер қосылып, бұл күнде оның аумағы да арнасыда кеңіді. Тілдің лексикасындағы әрбір сөздер белгілі бір мағына бар. Сөздердің мағыналық жақтары семасиологияда қарастырылады.

Лексикологияның ең басты зерттеу объектісі - сөз. Толық мағыналы сөз. Ол лексема деп аталады. Лексикологияның ең басты салалары:

- 1. Этимология - сөздің шығу тегін, қалай пайда болғанын, уәждемесін зерттейді;
- 2. Семантика - сөздердің мағынасын және мағыналық категорияларын зерттейді;
- 3. Лексикография - тілдегі сөздерді жинақтап, әртүрлі сөздіктер құрастырады.
- 4. Ономазиологияда сөздік қор мен сөздік құрам және оның элементтері тексеріледі.
- 5. Фразеологияда - тұрақты сөз тіркестері зерттеледі.
- 6. Терминология - әр түрлі ғылым, өнер салаларындағы арнаулы сөздерді зерттейді.

Қорытынды

- Қорыта айт қанда, тіл білімінің лексикология саласы сөзді біріншіден мағынасы жағынан, екіншіден шығу тегі жағынан, үшіншіден қарым-қатынас жасауда қолданылу аясы мен шеңбері жағынан, төртіншіден экспрессивті-стильдік сипатымен қызметі жағынан, бесіншіден, сөздің сөздік құрам мен сөздік қордан алатын орны жағынан - жан-жақты қарастырып зерттейді. Демек, лексикология сөзді тілдің лексикалық единицасы ретінде қарастыра отырып, оны жан-жақты қамтиды. Сонымен, лексикология тілдегі сөздер және барлық сөздердің жиынтығы-сөздік құрам туралы оның жасалып қалыптасуы және дамуы туралы ғылым болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1. Т.Аханов . "Тіл білімінің негіздері"
- 2. І.Кеңесбаев, Ғ. Мұсабаев. "Қазіргі қазақ тілі"
- 3. Ә. Болғанбаев. "Қазақ тілінің лексикологиясы"